

9 พระธาตุ 9 อำเภอ: จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา

9 Pagodas in 9 Districts:

From Myth to Buddhist Tourism Network Connections in Phayao.

นภาพร หงษ์ทอง

Napaporn Hongthong

ชูชาติ สุทธิธรรม

Asst. Prof. Dr. Chuchat Sutta

พระครูศรีวรพินิจ

Phrakrusriworapinij, Asst. Prof. Dr.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

E-mail napaporn.hon@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง “9 พระธาตุ 9 อำเภอ: จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ทั้งเชิงคุณภาพและปริมาณ โดยใช้แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อให้ได้ผลตามวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา 2) เพื่อประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา และ 3) เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ได้แก่ (1) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา (2) พระธาตุคอกคำ อำเภอเชียงคำ (3) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ (4) พระธาตุจอมก้อย อำเภอแม่ใจ (5) พระธาตุคอกยอ อำเภอปง (6) พระธาตุซาง อำเภอจุน (7) พระธาตุภูเพ็ก อำเภอเชียงม่วน (8) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูกามยาว และ (9) พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง ผลการศึกษาพบว่า

วัดพระธาตุทั้ง 9 แห่ง เป็นวัดที่มีองค์พระธาตุเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่นเคารพสักการะด้วยความศรัทธาว่าเป็นสถานที่ประดิษฐานพระวรกายส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้าหรือพระสาวก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พระธาตุซาง ตามตำนานพระธาตุแต่ละแห่งมักกล่าวถึงการเสด็จมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ณ สถานที่แห่งนั้น อันเป็นความเชื่อที่สืบเนื่องมาจากตำนานพระเจ้าเลียบโลก ผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของทั้ง 9 พระธาตุ โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.36 โดยมีศักยภาพทางด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.77 มีศักยภาพด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.24 และมีศักยภาพด้านการเข้าถึง ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.09 คณะผู้วิจัยและภาคีเครือข่ายได้ร่วมกันกำหนดยุทธศาสตร์เพื่อเชื่อมโยงเครือข่าย 9 พระธาตุ 9 อำเภอ จำนวน 4 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ (1) การพัฒนาฐานความรู้/องค์ความรู้ และการสร้าง/พัฒนาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธร่วมกัน (2) การจัดทำเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวทาง

พระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกัน (3) การส่งเสริมองค์ความรู้ทางด้านพุทธศิลปกรรม และ (4) การสร้างความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน

คำสำคัญ : 9 พระธาตุ 9 อำเภอ, ตำนาน, ศักยภาพทางการท่องเที่ยว, เครือข่าย

Abstract

“9 Pagodas in 9 Districts: From the Myth to Buddhist Tourism Network Connections in Phayao” is the mixed-method research, both qualitative and quantitative methodologies, were applied in this study by using questionnaire, in-depth interview as well as small-group seminar in order to get the accurate results according to three main research objectives; 1. To study historical information of nine pagodas in 9 districts of Phayao province, 2. To evaluate tourist potential of nine pagodas in 9 districts of Phayao province, and 3. To present network connection strategies of nine pagodas in 9 districts of Phayao province which were (1) Jom Thong pagoda of Meung Phayao district (2) Doi Khum pagoda of Chiang Khum district (3) Jom Krai pagoda of Dokhumtaidistrict (4) Jom Koh pagoda of Mae Jai district (5) Doi Yourk pagoda of Pong district (6) King Keang pagoda of Jun district (7) Phu Por padoda of Chiang Mhoun district (8) Lan Tia pagoda of Phu Kam Yao district and (9) Phu Sang pagoda of Phu Sang district. The results revealed as follows.

All Phayao temples with their pagodas contained ancient holy Buddha's relics which were faithfully worshiped by local people. These temples were the place where one of the parts of Buddha and his disciples' relics were enshrined, especially, his holy trimmed hair. According to some pagoda legends, Buddhism propagation journey of the Lord Buddha and his disciples was mentioned in these places. This belief came from Pha Jao Leablok legend. The overview of tourist potential of nine pagodas in nine districts was indicated that all of them had average Buddhist tourism potential level ($\bar{x}=3.36$). Divided Buddhist tourism potential in many aspects, the results revealed as follows. The first aspect; tourist value, main factors, and attractions, reached high level ($\bar{x}=3.77$). The second aspect was about supported budget and facilities. In the overview, the tourist potential reached only average level ($\bar{x}=3.24$). And the third aspect was about the access of Buddhism tourist attraction. The finding indicated that tourist potential overview also reached average level ($\bar{x}=3.09$). The network connection strategies of nine pagodas

in nine districts were collaboratively determined by researchers' team and related networks as follows. **The first strategy** was about knowledge base/ body of knowledge development including Buddhism tourist identity building. **The second strategy** was about organizing routes and tourist Buddhist activities. **The third strategy** was about enhancing Buddhist art's knowledge body. And **The fourth strategy** was creating management and administration network collaboration.

Keyword: 9 Pagodas in 9 Districts, Myth, Tourism Potential, Network

บทนำ (Introduction)

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ โดยเฉพาะในกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและความงดงามในศิลปวัฒนธรรม จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวให้มากขึ้น เนื่องจากประเทศไทยมีศิลปวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ที่สืบทอดมายาวนานแต่บรรพกาล เป็นมรดกและสมบัติอันล้ำค่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ดินแดนล้านนาหรือทางภาคเหนือของประเทศไทยเป็นดินแดนที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยธรรมชาติที่งดงาม มากล้นไปด้วยมรดกทางอารยธรรมที่เคยรุ่งโรจน์มาช้านาน และมีเอกลักษณ์เป็นของตน

พระสุธีรัตนบัณฑิต (อาภากรโ) และพระใบฎีกาสัญญา อภิวัฒน์ (สดประเสริฐ), 2 (1) : 150 – 151. ได้ศึกษาถึงการตัดสินใจเดินทางท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประชาคมอาเซียน พบว่า นักท่องเที่ยวตัดสินใจท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมในประเทศไทย เนื่องจากต้องการไปเที่ยวเพื่อไหว้พระ ขอพร และร่วมทำบุญตามความเชื่อทางพระพุทธศาสนามากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 68 เพื่อพักผ่อนกับครอบครัวร้อยละ 54.70 เป็นแหล่งท่องเที่ยวดึงดูดใจร้อยละ 34.20 และเป็นส่วนหนึ่งของแผนการท่องเที่ยวหลักร้อยละ 21.50 ตามลำดับ นอกจากนั้น วงศ์ระวิทย์ น้อมนำทรัพย์ และ พยอม ธรรมบุตร, 11 (4) : 49 – 56. ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาว่า เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเฉพาะด้านที่มีกลุ่มนักท่องเที่ยวให้ความสนใจเกี่ยวกับการศึกษาพระพุทธศาสนา การชื่นชมสถาปัตยกรรมหรือประวัติศาสตร์ และบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การนมัสการเกจิอาจารย์ รวมถึงการปฏิบัติกิจกรรมของแต่ละศาสนา ดังนั้น วัดจึงถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวในปัจจุบันให้ความสนใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัดที่มีพระธาตุหรือโบราณสถานโบราณวัตถุเก่าแก่ รวมถึงการมีตำนานเรื่องเล่าขานสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีต ทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปะที่สำคัญของแต่ละท้องถิ่นอีกด้วย

จังหวัดพะเยาเป็นจังหวัดหนึ่งที่มีแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือทางพระพุทธศาสนาที่น่าสนใจมากมาย ด้วยอดีตเคยเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรือง และมีรากเหง้าทางวัฒนธรรมที่ผูกพันใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา จังหวัดพะเยามีวัดวาอารามเก่าแก่มากมาย “วัดในเมืองพะเยาเฉพาะเมืองเก่าสองแห่ง คือ เมือง

น้ำเต้าและเมืองคูแฝดด้านทิศตะวันตก (บ้านในเวียงปัจจุบัน) เชื่อว่ามีไม่ต่ำกว่า 100 วัด จากการบอกเล่าของพระเดชพระคุณหลวงพ่อดวงพระธรรมวิมลโมลี เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ(ปัจจุบันเลื่อนสมณศักดิ์เป็น พระอุบาลีคุณูปมาจารย์) ว่า เฉพาะวัดในเมืองน้ำเต้านั้นน่าจะเกือบ 50 วัด” Thaiheritage, (15 เมษายน 2561). ยิ่งไปกว่านั้น มีการค้นพบร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญ อาทิ การสร้างพระพุทธรูปแกะสลักจากหินทรายขนาดใหญ่ทั้งองค์ และมีรูปแบบที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่เรียกกันว่า ศิลปะสกุลช่างพะเยา รวมไปถึงการค้นพบจารึกเก่าแก่ของเมืองพะเยา จำนวน 112 หลัก ซึ่งถือได้ว่าพบมากที่สุดในพื้นที่ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2527 : หน้า 11). ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรโบราณเมืองพะเยานั้น ยังได้ถูกเล่าขานเป็นตำนานจากผู้เฒ่าผู้แก่สืบทอดกันมาช้านาน กระทั่งมีตำนานที่เป็นลายลักษณ์อักษร ตั้งแต่การสร้างเมืองภูมามยาวหรือเมืองพะเยา โดยปรากฏชื่ออยู่ในตำนานรุ่นแรก เช่น ตำนานเมืองเงินยางเชียงแสน (ตำนานเมืองพะเยา) ตำนานสิงหนวัต ตำนานเจือง เป็นต้น และตำนานพระธาตุต่างๆ ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ตามวัดต่างๆ ส่วนใหญ่จะเป็นตำนานพระธาตุที่ประดิษฐานตามวัดตามเนินเขา เช่น ตำนานพระธาตุจอมทอง ตำนานพระธาตุตอดน้อย ตำนานพระธาตุป่าแดงบุญนาคน ตำนานพระธาตุจอมก้อย ตำนานพระธาตุจำม่วง ตำนานพระธาตุจอมไคร้ ตำนานพระธาตุจอมศิลป์ ตำนานพระธาตุแจ้ไว้ ตำนานพระธาตุตอดคำ ตำนานพระธาตุภูซาง ... และตำนานพระธาตุตอดหยวก เป็นต้น Thaiheritage, (15 เมษายน 2561). หลักฐานต่างๆ เหล่านี้ ล้วนแสดงให้เห็นถึงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของผู้คนเมืองพะเยา และการมีกษัตริย์ รวมถึงชนชั้นปกครองผู้ทรงเป็นศาสนูปถัมภกในทุกยุคทุกสมัย นอกจากนั้น เมืองพะเยายังได้รับการยอมรับจากสื่อต่างๆ ว่า เป็นเมืองสงบเรียบง่าย ผู้คนมีน้ำใจ และยังคงความเป็นชนบทสูง “เมืองพะเยามักจะติดอันดับต้นๆ ด้วยเสมอเมื่อมีการจัดลำดับจังหวัดที่ผู้คนมีความสุขที่สุดในประเทศไทย ไม่ว่าจะเป็นสำนักไหนก็ตาม” (สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา, 2558 : หน้า 2).

อย่างไรก็ตามแม้จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในเมืองพะเยาเพิ่มขึ้น แต่หลายแห่งยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก เนื่องจากยังขาดการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งขาดการเชื่อมโยงเครือข่ายแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญหลายๆ แห่งเข้าด้วยกัน ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยจึงได้พิจารณาคัดเลือกพระธาตุในแต่ละอำเภอที่มีความเก่าแก่ และ/หรือมีตำนาน/ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่สามารถสืบค้นได้มาศึกษา แล้วประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยว เพื่อหายุทธศาสตร์ในการเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ดังกล่าวเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างแรงดึงดูดใจให้เป็นที่รู้จักและนิยมในหมู่นักท่องเที่ยว ตลอดจนสามารถเพิ่มขีดการรองรับนักท่องเที่ยวที่มากขึ้นในอนาคตได้อีกด้วย

วัตถุประสงค์การวิจัย (Objective)

- (1) เพื่อศึกษาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา
- (2) เพื่อประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา
- (3) เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

วิธีการศึกษา (Methods)

งานวิจัยเรื่อง “9 พระธาตุ 9 อำเภอ: จากตำนานสู่การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพุทธศาสนา ในจังหวัดพะเยา” เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ที่ใช้วิธีการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลทั้งในเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยการคัดเลือกวัดพระธาตุที่เก่าแก่และมีชื่อเสียง 9 แห่ง เป็นตัวแทนของแต่ละอำเภอ ได้แก่ (1) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา (2) พระธาตุยาคู อำเภอเชียงคำ (3) พระธาตุจอมไคร้ อำเภอดอกคำใต้ (4) พระธาตุจอมก้อย อำเภอแม่ใจ (5) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง (6) พระธาตุขิงแกง อำเภอจุน (7) พระธาตุภูป้อ อำเภอเชียงม่วน (8) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูพานยาว และ (9) พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง เพื่อให้ได้ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยได้มีวิธีการศึกษาโดย (1) การศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร (Document Research) เพื่อค้นหาข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ความเป็นมาหรือตำนานของ พระธาตุทั้ง 9 แห่งในจังหวัดพะเยา รวมถึงแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา การประเมิน ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา และแนวคิดเครือข่ายทางสังคม (2) การ ศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaires) เป็นเครื่องมือ ศึกษาความคิดเห็นจากนักท่องเที่ยว และคนในชุมชนแต่ละแห่ง จำนวนแต่ละ 50 คน รวมเป็น 450 คน เพื่อให้ทราบถึง ศักยภาพการเป็นแหล่งท่องเที่ยวของพระธาตุทั้ง 9 แห่งในจังหวัดพะเยา และ (3) การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interviews) และการประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) แลกเปลี่ยนเรียนรู้กลุ่มผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ เจ้าอาวาสหรือผู้ดูแลวัด คณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดพะเยา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมอำเภอ สถาบันการศึกษา สื่อมวลชน รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงาน อื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบแนวทางการพัฒนา และยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยาร่วมกัน โดยจัดการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อร่างยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการ ท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา ในวันพฤหัสบดีที่ 10 ตุลาคม พ.ศ.2562 ณ สถาบันปวงผญาพายว วัดศรี โคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา

ผลการศึกษา (Results)

(1) ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

วัดพระธาตุทั้ง 9 แห่งในจังหวัดพะเยา เป็นวัดที่มีองค์พระธาตุเก่าแก่และศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งผู้คนในท้องถิ่น เคารพสักการะด้วยความเชื่อและศรัทธาว่า เป็นสถานที่ประดิษฐานพระวรกายส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้าหรือ พระสาวก ได้แก่ พระเกศาธาตุ พระธาตุข้อพระหัตถ์ และพระทันตธาตุ เป็นต้น ตำนานพระธาตุและประวัติความเป็น มาของพระธาตุทั้ง 9 แห่ง มักกล่าวถึงการเสด็จมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าและพระสาวก ณ สถานที่แห่งนั้น อันเป็นความเชื่อที่มีต้นแบบมาจาก “ตำนานพระเจ้าเลียบโลก” วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ แพร่กระจายอยู่บริเวณดินแดนล้านนา สิบสองปันนา รัฐฉาน และล้านช้าง ตลอดถึงบางพื้นที่แถบภาคอีสาน

การสร้างพระธาตุในจังหวัดพะเยา มักจะสร้างบนที่สูง บนดอย หรือเนินเขาเตี้ยๆ ตามคติการสร้างพระธาตุในล้านนา ที่มาจากความเชื่อดั้งเดิมในเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ว่าบนเขาเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งลี้ลับสถิตอยู่ ผสมผสานกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องจักรวาลคติ โดยเฉพาะการรับความเชื่อเรื่องอินทราคติ ที่ถือว่าพระอินทร์เป็นเทพเจ้าผู้สถิตเหนือเขาพระสุเมรุที่เป็นใจกลางของโลกและจักรวาล นอกจากนั้นยังแสดงถึงสัญลักษณ์ของพระธาตุเกศแก้วจุฬามณีที่ประดิษฐาน ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เหนือยอดเขาพระสุเมรุ (สุรพล คำรหัสกุล, 2539 : 179 – 181). จะเห็นว่า จังหวัดพะเยามีวัดพระธาตุประจำในทุกอำเภอ และมีอีกมากมายในแต่ละอำเภอ แสดงให้เห็นถึง การตั้งมั่นของพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา รวมทั้งความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาของชาวพะเยามาตลอดระยะเวลายาวนาน

(2) ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

การประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยว โดยวัดจากการตอบแบบสอบถามของนักท่องเที่ยวและคนในชุมชน แต่ละแห่งๆ ละ 50 คน รวมเป็น 450 คน พบว่า วัดพระธาตุทั้ง 9 แห่ง มีศักยภาพการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาโดยภาพรวม ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.36 โดยจำแนกศักยภาพทางด้านต่างๆ ได้ดังต่อไปนี้

- ศักยภาพด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว โดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับมาก คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.77 โดยปัจจัยที่มีคะแนนความถี่ในระดับมากหรือเป็นจุดเด่น ได้แก่ การมีพระพุทธรูป/สิ่งปลูกสร้างที่มีความศักดิ์สิทธิ์ จำนวน 6 แห่ง, รองลงมาคือ มีตำนาน/เรื่องราวทางประวัติศาสตร์เก่าแก่มาศึกษา จำนวน 5 แห่ง, มีทิวทัศน์หรือสภาพทางธรรมชาติโดยรอบที่สวยงาม จำนวน 5 แห่ง และมีการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีในท้องถิ่น จำนวน 5 แห่ง ส่วนจุดที่ควรพัฒนาหรือมีน้อย ได้แก่ การจัดการศึกษาภายในวัด หรือมีสำนักปฏิบัติธรรมน้อยที่สุด จำนวน 8 แห่ง รองลงมาคือ มีพระสงฆ์ที่มีชื่อเสียงนำเลื่อมใสศรัทธา จำนวน 6 แห่ง และขาดการประชาสัมพันธ์และการจัดการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ หรือมีโปรแกรมทัวร์ร่วมกับสถานที่อื่น ๆ รวมถึงการต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เป็นกันเอง เป็นต้น จำนวน 6 แห่ง

- ศักยภาพด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก โดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.24 โดยปัจจัยที่มีคะแนนความถี่ในระดับมากหรือเป็นจุดเด่น ได้แก่ มีบริเวณพักผ่อนหย่อนใจที่มีความสงบ ร่มรื่น จำนวน 6 แห่ง รองลงมาคือ มีป้ายหรือบุคลากรให้ข้อมูลความรู้ที่ถูกต้อง/ชัดเจน จำนวน 5 แห่ง , มีสถานที่จอดรถกว้างขวาง เพียงพอ จำนวน 5 แห่ง และมีความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร เช่น สัญญาณโทรศัพท์, อินเทอร์เน็ต จำนวน 5 แห่ง ส่วนจุดที่ควรพัฒนา คือ ยังไม่มีร้านค้าจำหน่ายอาหาร/เครื่องดื่ม เพียงพอ และราคาเหมาะสม รวมทั้งไม่มีสถานที่พักแรมที่เพียงพอต่อนักท่องเที่ยว จำนวนทั้ง 9 แห่ง

- ศักยภาพด้านการเข้าถึง โดยภาพรวม มีศักยภาพในระดับปานกลาง คือ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.09 โดยปัจจัยที่มีคะแนนความถี่ในระดับมากหรือเป็นจุดเด่น ได้แก่ มีสภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงสถานที่ท่องเที่ยวที่มีความสะดวก จำนวนทั้ง 9 แห่ง รองลงมา คือ ระยะเวลาการเดินทางจากที่นี่ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ มีความเหมาะสม จำนวน 8 แห่ง และระยะเวลาการเดินทางจากตัวเมืองไปยังสถานที่ท่องเที่ยวมีความเหมาะสม จำนวน 6

แห่ง ส่วนจุดที่ควรพัฒนา ได้แก่ การไม่มีรถโดยสารรับจ้าง/ประจำทาง ผ่าน – เข้าออกในพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ จำนวนทั้ง 9 แห่ง รองลงมา คือ ไม่มีแผนที่/ป้ายบอกทางเข้าออกที่ชัดเจน เข้าใจได้ง่าย จำนวน 7 แห่ง

จากผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวของวัดพระธาตุทั้ง 9 แห่ง จะพบว่า

วัดพระธาตุทั้ง 9 แห่ง เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพการท่องเที่ยว พิจารณาทางด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ถือได้ว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีต้นทุนเดิมที่ดีมาก เพราะมีสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าในตัวเอง วัดพระธาตุทุกแห่งล้วนมีตำนานพระธาตุที่เก่าแก่ ซึ่งผู้คนท้องถิ่นและใกล้เคียงได้รับทราบถึงความศักดิ์สิทธิ์ และมีความศรัทธากันมาช้านาน จากการมีเรื่องราวเล่าขานสืบต่อกันมาของการประดิษฐานพระธาตุ อันเป็นพระวรกายส่วนใดส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้า และการเสด็จมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระพุทธองค์ ณ สถานที่ดังกล่าว รวมถึงแต่ละแห่งยังเป็นแหล่งโบราณสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่น วัดพระธาตุลานเตี้ย วัดพระธาตุขิงแกง วัดพระธาตุดอยหยวก วัดพระธาตุจอมทอง เป็นต้น และแทบทุกแห่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีวิวทัศน์ หรือสภาพโดยธรรมชาติที่สวยงาม สงบ และร่มรื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วัดพระธาตุจอมก้อย วัดพระธาตุภูขาง วัดพระธาตุภูป้อ วัดพระธาตุจอมไคร้ วัดพระธาตุดอยคำ นอกจากนั้น ทุกวัดได้จัดประเพณีท้องถิ่นประจำปี โดยเฉพาะ ประเพณีทำบุญสงฆ์น้ำพระธาตุ ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีถวายสลากภัตต์ เป็นต้น ปัจจัยหลักเหล่านี้จึงเป็นสิ่งที่ดีที่มีอยู่แล้ว ควรค่าแก่การอนุรักษ์ สืบทอด หวงแหนให้คงอยู่สืบไป

ส่วนศักยภาพด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก และศักยภาพด้านการเข้าถึง โดยภาพรวมของวัดพระธาตุทั้ง 9 แห่ง อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ การเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ มีป้ายหรือมีบุคลากรให้ความรู้ มีที่จอดรถกว้างขวางสะดวกสบาย รวมถึงมีสัญญาณโทรศัพท์หรืออินเทอร์เน็ต ส่วนสิ่งที่ต้องพัฒนาปรับปรุงหรือขาดแคลน ได้แก่ ร้านค้า โรงแรมที่พัก รถโดยสารประจำทาง แผนที่หรือป้ายบอกทางที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม ปัจจัยเสริมหรือปัจจัยสนับสนุนเหล่านี้ ไม่สามารถเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่สามารถพัฒนาหรือปรับปรุงได้ ขึ้นอยู่กับนโยบายและแนวทางปฏิบัติของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องแต่ละแห่งที่จะจัดการดูแลแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ ว่าควรจะพัฒนาปรับปรุงมากน้อยเพียงใด หรือเป็นไปในทิศทางใด

จากผลการวิเคราะห์ พบว่า จุดเด่นที่ทุกวัดมีเหมือนกัน คือ สภาพเส้นทางจากถนนสายหลักถึงตัวแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสะดวก มีความถี่ถึงร้อยละ 100 แต่ก็มีจุดที่ต้องพัฒนาหรือปรับปรุงที่เหมือนกันทุกวัด คือ ไม่มีร้านค้า สถานที่พักผ่อน รวมทั้งรถโดยสารเข้าออกในพื้นที่ ซึ่งมีความถี่คิดเป็นร้อยละ 100 เช่นกัน กล่าวคือ เส้นทางท่องเที่ยววัดพระธาตุ ทั้ง 9 แห่ง มีสภาพเส้นทางคมนาคมที่ดีเหมาะแก่การเดินทางท่องเที่ยวเหมือนกันทุกแห่ง แต่ยังคงต้องปรับปรุงเรื่อง ร้านค้า ร้านอาหาร และโรงแรมที่พักในบริเวณใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งทุกแห่งยังมีไม่มาก รวมทั้งเรื่องรถโดยสารประจำทางเข้าออกยังน้อย จนถึงไม่มี ปัจจัยเหล่านี้เองทำให้ได้ผลคะแนนศักยภาพเฉลี่ยโดยภาพรวมของศักยภาพด้านปัจจัยสนับสนุนหรือสิ่งอำนวยความสะดวก และด้านการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวอยู่ในระดับปานกลาง อย่างไรก็ตาม วัดบางแห่งได้มีการจัดบริการห้องพักรั้วให้นักท่องเที่ยวสามารถติดต่อขอเข้าพักได้ แต่กลับไม่ได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยว ส่วนเรื่องรถโดยสารนั้น เนื่องจากแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ไม่ได้ตั้งอยู่

บนถนนสายหลัก จึงมักไม่มีรถโดยสารผ่าน อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันนักท่องเที่ยวนิยมใช้รถส่วนตัวในการเดินทางท่องเที่ยว จึงไม่น่าจะเป็นเรื่องที่ต้องกังวลหรือเป็นห่วงมากนัก

(3) ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

ในการกำหนดยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา โดยการประชุมกลุ่มย่อย เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และระดมความคิดเห็นจากเครือข่ายผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยาทั้งหมด ได้แก่ เจ้าอาวาส หรือผู้ดูแลวัดทั้ง 9 วัด ตัวแทนคณะสงฆ์ ผู้นำชุมชน สำนักงานการท่องเที่ยวและการกีฬาจังหวัดพะเยา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา วัฒนธรรมอำเภอต่างๆ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น มหาวิทยาลัยพะเยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา สถาบันปวงผญาพยาว และสื่อมวลชน ได้แก่ พะเยาทีวี ทั้งหมดร่วมกันร่างแผนยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา ภายใต้หัวข้อ “การประชุมเชิงปฏิบัติการร่างยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา” ในวันที่พฤหัสบดี ที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2562 ณ สถาบันปวงผญาพยาว วัดศรีโคมคำ ตำบลเวียง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยมี เป้าประสงค์ เพื่อให้เกิดความร่วมมือกันในการพัฒนาวัดพระธาตุทั้ง 9 แห่ง ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่ได้รับความนิยมมากขึ้น ตลอดจนสามารถเพิ่มขีดการรองรับนักท่องเที่ยวที่มากขึ้นในอนาคตได้ ยุทธศาสตร์ทั้ง 4 ข้อ มีดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาฐานความรู้/องค์ความรู้ รวมถึงการสร้าง/พัฒนาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธร่วมกัน มีเป้าประสงค์เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวอย่างเชื่อมโยงกัน และเพื่อให้เกิดความโดดเด่นในแต่ละวัดมากขึ้น โดยใช้กลยุทธ์ คือ เปิดตำนาน -> ตามรอยพระธาตุ สานสร้างอัตลักษณ์ -> รู้จักตนเอง มีโครงการ/กิจกรรม ได้แก่ (1) โครงการจัดทำข้อมูลประวัติความเป็นมาของ “9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” (แปลภาษาไทย – อังกฤษ – จีน) (2) โครงการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ อาทิ ด้านประวัติศาสตร์, ด้านวิปัสสนากรรมฐาน, ด้านศาสนพิธีการ/ศาสนพิธีกร เป็นต้น และ (3) โครงการพัฒนาวัดให้เป็นพุทธอุทยาน – ธรรมอุทยาน หรือผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

ยุทธศาสตร์ที่ 2 การจัดทำเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกัน มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกัน โดยใช้กลยุทธ์ คือ ก้าวไปบนเส้นทางบุญ-> คำจูนพระพุทธศาสนา มีโครงการ/กิจกรรม ได้แก่ โครงการจัดทำเส้นทางและโปรแกรมการท่องเที่ยว “9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” โดยกำหนดเป็นเส้นทางบุญ 2 สาย ไม่ซ้ำกัน

ภาพแสดงเส้นทางสายบุญ โปรแกรมที่ ๑

ภาพการท่องเที่ยวเส้นทางสายบุญ สายที่ 1 เริ่มเดินทางนมัสการสักการะ จาก (1) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา -> (2) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูพานยาว -> (3) พระธาตุขิงแกง อำเภอจุน -> (4) พระธาตุภูช้าง อำเภอภูซาง -> (5) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ -> (6) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง -> (7) พระธาตุภูปอ อำเภอเชียงม่วน -> (8) พระธาตุจอมศรี อำเภอดอกคำใต้ -> (9) พระธาตุจอมก้อย อำเภอแม่ใจ

ภาพแสดงเส้นทางสายบุญ โปรแกรมที่ ๒

ภาพการท่องเที่ยวเส้นทางสายบุญ สายที่ 2 เริ่มเดินทางนมัสการสักการะ จาก (1) พระธาตุจอมทอง อำเภอเมืองพะเยา -> (2) พระธาตุจอมศรี อำเภอดอกคำใต้ -> (3) พระธาตุภูปอ อำเภอเชียงม่วน -> (4) พระธาตุดอยหยวก อำเภอปง -> (5) พระธาตุดอยคำ อำเภอเชียงคำ -> (6) พระธาตุภูซาง อำเภอภูซาง -> (7) พระธาตุขิงแกง อำเภอจุน -> (8) พระธาตุลานเตี้ย อำเภอภูพานยาว -> (9) พระธาตุจอมก้อย อำเภอแม่ใจ

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การส่งเสริมองค์ความรู้ทางด้านพุทธศิลปกรรม มีเป้าประสงค์เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านพุทธศิลปกรรม และการบริหารจัดการพุทธศิลป์ร่วมกัน โดยใช้กลยุทธ์ คือ เกื้อหนุนพุทธศิลป์ -> เยือนถิ่น

โบราณสถาน มีโครงการ/กิจกรรม ได้แก่ โครงการศึกษาเรียนรู้ และจัดการพุทธศิลป์ “9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา”

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน มีเป้าประสงค์ เพื่อให้เกิดความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน โดยใช้กลยุทธ์คือ บริหารเครือข่าย -> ขยายความร่วมมือ มีโครงการ/กิจกรรม ได้แก่ (1) โครงการส่งเสริมอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว (2) โครงการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างภาคีเครือข่าย (3) โครงการพัฒนาการประชาสัมพันธ์และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน และ (4) โครงการวิจัย และติดตามผล เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพการดำเนินงาน และอุปสรรค เพื่อนำไปสู่การแก้ไขที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย

ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา แสดงในตารางได้ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การพัฒนาฐานความรู้/องค์ความรู้ และการสร้าง/พัฒนาอัตลักษณ์ทางการท่องเที่ยวเชิงพุทธร่วมกัน
• เป้าประสงค์ - เพื่อให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวอย่างเชื่อมโยงกัน - เพื่อให้เกิดความโดดเด่นในแต่ละวัดมากขึ้น • กลยุทธ์ เปิดตำนาน -> ตามรอยพระธาตุ สานสร้างอัตลักษณ์ -> รู้จักตนเอง • กิจกรรม - โครงการจัดทำข้อมูลประวัติความเป็นมาของ “9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” (แปลภาษาไทย – อังกฤษ – จีน) - โครงการพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งเรียนรู้ อาทิ ด้านประวัติศาสตร์, ด้านศิลปกรรมฐาน, ด้านศาสนพิธีการ/ ศาสนพิธีกร เป็นต้น - โครงการพัฒนาวัดให้เป็นพุทธอุทยาน – ธรรมอุทยาน หรือผลักดันให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์
ยุทธศาสตร์ที่ 2 การจัดทำเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงกัน
• เป้าประสงค์ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงเส้นทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกัน • กลยุทธ์ ก้าวไปบนเส้นทางบุญ-> คำจุนพระพุทธศาสนา • กิจกรรม - โครงการจัดทำเส้นทางท่องเที่ยว “9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา” โดยกำหนดเป็นเส้นทางบุญ 2 สาย ไม่ซ้ำกัน
ยุทธศาสตร์ที่ 3 การส่งเสริมองค์ความรู้ทางด้านพุทธศิลปกรรม
• เป้าประสงค์ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้านพุทธศิลปกรรม และการบริหารจัดการพุทธศิลป์ร่วมกัน • กลยุทธ์ เกื้อหนุนพุทธศิลป์ -> เชื้อถิ่นโบราณสถาน • กิจกรรม - โครงการศึกษาเรียนรู้ และจัดการพุทธศิลป์ “9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา”
ยุทธศาสตร์ที่ 4 การสร้างความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน
• เป้าประสงค์ เพื่อให้เกิดความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการร่วมกัน • กลยุทธ์ บริหารเครือข่าย -> ขยายความร่วมมือ • กิจกรรม - โครงการส่งเสริมอบรมบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยว - โครงการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างภาคีเครือข่าย - โครงการพัฒนาการประชาสัมพันธ์และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวร่วมกัน - โครงการวิจัย และติดตามผล เพื่อตรวจสอบประสิทธิภาพการดำเนินงาน และอุปสรรค เพื่อนำไปสู่การแก้ไขที่เป็นประโยชน์แก่ทุกฝ่าย

การอภิปรายผล (Discussion)

(1) ข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ของ 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

- การสร้างพระธาตุ มักจะสร้างบนที่สูง บนดอย หรือเนินเขา ตามคติการสร้างพระธาตุในล้านนา สอดคล้องกับ สุรพล ดำริห์กุล, (2539). ว่าเป็นลักษณะที่มาจากความเชื่อดั้งเดิมว่า บนเขาเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งลี้ลับสถิตอยู่ ผสมผสานกับความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเรื่องจักรวาลคติ โดยเฉพาะการรับความเชื่อและเรื่องอินทราคติ ที่ถือว่าพระอินทร์เป็นเทพเจ้าผู้สถิตเหนือเขาพระสุเมรุที่เป็นใจกลางของโลกและจักรวาล นอกจากนั้นยังแสดงถึงสัญลักษณ์ของพระธาตุเกศแก้วจุฬามณีที่ประดิษฐาน ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เหนือยอดเขาพระสุเมรุ

- ตำนานพระธาตุในแต่ละแห่ง เป็นจารีตที่ทำเพื่อให้เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ผู้คนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในสถานที่นั้นๆ เป็นแรงจูงใจให้คนมาสักการะพระธาตุในท้องถิ่นนั้นๆ ซึ่งอาจจะไม่ได้มีเนื้อหาความเป็นจริง สอดคล้องกับ เขียวชาย อักษรดิษฐ์, (2545). กล่าวว่าป็นอุดมการณ์หนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทแบบลังกาวงศ์ ซึ่งผสมผสานความเชื่อของท้องถิ่นนั้นๆ กับแบบแผนอย่างลังกาคติ จนก่อให้เกิดเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อกันมา ทั้งนี้มีความแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม แต่มีความคล้ายคลึงกันทางด้านบทบาทและความหมายของพระธาตุคือ มายาภาพที่ถูกสร้างขึ้นเป็นเนื้อหาหรืออุดมการณ์ภายใต้คติความเชื่อ ความศรัทธา และองค์ความรู้ที่ถูกสืบทอดกันมา

(2) ศักยภาพทางการท่องเที่ยวของ 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

- ผลการประเมินศักยภาพทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาของ 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา พบว่า โดยภาพรวมเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพการท่องเที่ยวในระดับปานกลาง เนื่องจากมีเพียงบางวัดเท่านั้นที่ได้รับการประเมินผลอยู่ในระดับดี สอดคล้องกับการวิจัยของ พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอุ่น) และคณะ, (2555). เรื่องการพัฒนารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งพบว่า วัดที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวส่วนใหญ่ที่มีศักยภาพและขีดความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวได้ ในระดับดี มีเพียงบางวัดที่มีความสามารถในการจัดการเชิงการท่องเที่ยวในระดับดีมาก และมีอีกหลายวัดที่ยังมีข้อจำกัดในการพัฒนากิจกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ในทำนองเดียวกัน ศักยภาพด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว โดยภาพรวม มีผลประเมินศักยภาพอยู่ในระดับมาก มีความสอดคล้องกับวิจัยเรื่องดังกล่าวด้วย นั่นคือ มีเส้นทางการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาที่หลากหลาย ในมิติของความเชื่อทางพระพุทธศาสนา ประวัติศาสตร์ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยวัดที่มีความงดงามทางด้านพุทธศิลปกรรมและความเชื่อเรื่องพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ จะเป็นเส้นทางท่องเที่ยวที่ได้รับความนิยมสูงมาก

นอกจากนั้น ยังสอดคล้องกับผลการประเมินทรัพยากรการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา ในงานวิจัยของ แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม และคณะ (2555) เรื่องรูปแบบและกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาใน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนแปลง ‘เส้นทางบุญ สู่เส้นทางธรรม’ ที่พบว่า วัดกลุ่มตำนานองค์พระธาตุและกลุ่มพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์มีความพร้อมในทางกายภาพมากที่สุด

- ผลการศึกษาศักยภาพด้านคุณค่า/ปัจจัยหลัก/สิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยวอยู่ในระดับมาก ส่วนศักยภาพด้านปัจจัยสนับสนุน/สิ่งอำนวยความสะดวก และมีศักยภาพด้านการเข้าถึง อยู่ในระดับปานกลาง ยังสอดคล้องกับการศึกษาเรื่องการศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ: กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรค์เชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ของ พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี (2555) ที่พบว่า ผลการสำรวจการเดินทางท่องเที่ยววัดในภาคเหนือของประเทศไทยนั้น นักท่องเที่ยวที่มีความพึงพอใจต่อสถานที่ท่องเที่ยวและการจัดการท่องเที่ยวโดยรวม เรียงตามลำดับ คือ ในด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวในระดับมาก รองลงมาคือด้านสิ่งอำนวยความสะดวก

(3) ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่าย 9 พระธาตุ 9 อำเภอ ในจังหวัดพะเยา

คณะผู้วิจัยได้กำหนดยุทธศาสตร์ โดยใช้กลยุทธ์เชิงรุก เป็นการนำศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดเด่น/จุดแข็ง (Strengths) และโอกาส (Opportunities) มาเป็นตัวขับเคลื่อน โดยการส่งเสริมให้มีการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ และพุทธศิลป์ การมีเส้นทางและกิจกรรมที่เชื่อมโยงกัน รวมถึงการบริหารจัดการที่จะต้องประสานความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ สอดคล้องกับการศึกษา ของ พระมหาเสรีชน นริสสร (พันธ์ประโคน) และคณะ (2556) เรื่องการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย ที่พบว่า การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย มีโอกาสและความพร้อมในการพัฒนาให้ ก้าวหน้ามากขึ้น โดยต้องอาศัยความร่วมมือเชิงองค์กร ความมั่นคงและเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การเมืองและสังคมควบคู่กันไป

ข้อเสนอแนะ (Suggestion)

1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- เพื่อให้การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมีความเป็นไปได้มาก อาจใช้ยุทธศาสตร์การพัฒนาหรือเชื่อมโยงต่างกันไปตามการระดับหรือแบ่งประเภทของแหล่งท่องเที่ยว อาทิ แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพมาก, แหล่งท่องเที่ยวที่มีศักยภาพปานกลาง และน้อย แหล่งท่องเที่ยวที่เน้นธรรมชาติความสงบ แหล่งท่องเที่ยวที่เน้นประวัติศาสตร์ โบราณคดี แหล่งท่องเที่ยวที่เน้นการจัดประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น

- ยุทธศาสตร์เกิดขึ้นได้ แต่การพัฒนาจะเกิดขึ้นจริงและมีความยั่งยืน อยู่ที่ความมุ่งมั่นจริงจังของภาคีเครือข่าย และการมีผู้นำที่ดี

2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

- การหายุทธศาสตร์การพัฒนาความร่วมมือของภาคีเครือข่ายในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา

- การคัดเลือกแหล่งท่องเที่ยวที่จะทำการพัฒนาให้เป็นเครือข่ายการท่องเที่ยวเดียวกัน ควรจะมีการหารือตกลงถึงความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นกลุ่มเป้าหมายก่อน และควรคัดเลือกแหล่งที่พร้อมจะให้ความร่วมมือในการพัฒนา

องค์ความรู้ที่ได้รับ

(1) คติการสร้างพระธาตุ ทั้ง 9 แห่ง เป็นไปตามคติการสร้างพระธาตุในล้านนา และตำนานพระธาตุ คือตำนานพระเจ้าเลียบโลก

การสร้างพระธาตุมักจะสร้างบนที่สูง บนดอย หรือเนินเขา จากความเชื่อดั้งเดิมเรื่องพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ผสมผสานกับความเชื่อทางพุทธศาสนาเรื่องจักรวาลคติ โดยเฉพาะความเชื่อที่ว่าพระอินทร์เป็นเทพเจ้าผู้สถิตเหนือเขาพระสุเมรุที่เป็นใจกลางของโลกและจักรวาล อีกทั้งยังแสดงถึงสัญลักษณ์ของพระธาตุเกศแก้วจุฬามณีที่ประดิษฐาน ณ สวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เหนือยอดเขาพระสุเมรุ ในองค์พระธาตุล้านประดิษฐานหรือบรรจุบางส่วนของพระวรกายของพระพุทธเจ้าหรือพระสาวกองค์สำคัญ ในที่นี้ ได้แก่ พระเกศาธาตุ พระธาตุขี้พระหัตถ์ และพระทันตธาตุ เป็นต้น สำหรับความเชื่อเรื่องตำนานพระธาตุ เป็นความเชื่อที่เกิดขึ้นภายหลังพระพุทธศาสนาลังกาวงศ์ได้เข้ามาเผยแผ่ ณ ดินแดนล้านนา ในสมัยของพญาเกือนา โดยเฉพาะในพุทธศตวรรษที่ 20 - 21 เกิดความเจริญรุ่งเรืองสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา พระเถระนักปราชญ์ทั้งหลายได้แต่งวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาขึ้นอย่างมากมาย และตำนานพระธาตุถูกจัดอยู่ในจำนวนนั้นด้วย ส่วนตำนานพระเจ้าเลียบโลก เป็นต้นกำเนิดตำนานพระธาตุในท้องถิ่นล้านนา ที่คัดลอกมาจากต้นฉบับของพระมหาโพธิสมภาร โดยมีต้นฉบับมาจากพระธรรมรส เมืองหงสาวดี ซึ่งมีเนื้อหากล่าวถึงการเสด็จมาโปรดของพระพุทธเจ้าใน 4 อาณาจักร คือ พม่า ทิเบต ไซบีเรีย และล้านนา พร้อมกับการประทับรอยพระบาทและพุทธพยากรณ์ถึงการสถาปนาพระธาตุองค์สำคัญในอนาคต

- การเขียนตำนานพระธาตุเป็นจารีตที่ทำเพื่อให้เกิดความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ โดยมุ่งหวังให้ผู้คนเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในสถานที่นั้นๆ และเป็นแรงจูงใจให้คนมาสักการะพระธาตุในท้องถิ่นนั้นๆ ดังนั้น การสร้างพระธาตุยังเป็นสัญลักษณ์ของการแผ่ขยาย ความตั้งมั่น รวมถึงความเจริญรุ่งเรืองของพระพุทธศาสนา ณ สถานที่แห่งนั้น จะเห็นว่า จังหวัดพะเยามีวัดพระธาตุในทุกอำเภอ และมีอีกมากมายในแต่ละอำเภอ ไม่เพียงแค่ว่า 9 พระธาตุ ที่เป็นตัวแทนในแต่ละอำเภอที่นำมาศึกษาวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่าชาวพะเยาเป็นพุทธศาสนิกชนที่เลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนาмаยาวนาน

(2) ศักยภาพและแนวทางพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา

- จังหวัดพะเยามีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนา แม้จะมีผลการประเมินโดยภาพรวมจะอยู่ในระดับปานกลาง แต่ผลการประเมินด้านปัจจัยหลักหรือสิ่งดึงดูดทางการท่องเที่ยว อยู่ในระดับมาก เนื่องจากพะเยาเป็นเมืองประวัติศาสตร์ที่มีอายุเก่าแก่มากกว่า 900 ปี เป็นแหล่งอารยธรรมสำคัญเมืองหนึ่งของล้านนา ปรากฏให้เห็นผ่านร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดีในเกือบทั่วทุกแห่งหรือทุกอำเภอ มีวัดวาอารามที่เป็น

โบราณสถาน มีโบราณวัตถุต่างๆ มากมาย เป็นมรดกล้ำค่าที่ควรแก่การอนุรักษ์หวงแหนให้คงอยู่ และถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีต้นทุนพื้นฐานความน่าสนใจ หรือสิ่งดึงดูดการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าในตัวเองอยู่แล้ว

- แหล่งท่องเที่ยวหรือวัดพระธาตุส่วนใหญ่ในที่นี้ เป็นแหล่งโบราณสถานที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์ และพุทธศิลปะ รวมถึงเป็นสถานที่ที่มีความงามตามธรรมชาติ การตั้งอยู่บนที่สูงหรือบนดอย จึงมักจะมีจุดที่สามารถชมวิวาททัศน์ได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นสถานที่ที่ร่มรื่น เงียบสงบ เหมาะแก่การท่องเที่ยวพักผ่อนในวันหยุดเป็นอย่างยิ่ง นอกจากนั้น ยังมีมักจะมีการจัดประเพณีทางศาสนาขึ้นเป็นประจำ อาทิ ประเพณีสงกรานต์พระธาตุ ประเพณีทานสลากภัต ประเพณีขึ้นปีใหม่ หรือสงกรานต์ เป็นต้น ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเลือกที่จะมาเยี่ยมชม สักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และประกอบกิจกรรมทางศาสนาไปด้วย สิ่งที่จะส่งเสริมและพัฒนการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา ตามผลการประเมินศักยภาพ แสดงให้เห็นว่า ควรปรับปรุงให้มีร้านค้า โรงแรมที่พัก รถโดยสารประจำทาง แผนที่หรือป้ายบอกทางที่ชัดเจนมากขึ้น วัดที่มีผลการประเมินศักยภาพในระดับมาก เกิดจากการมีส่วนร่วมของเจ้าอาวาส/ผู้ดูแลรับผิดชอบ ชุมชน รวมทั้งหน่วยงานองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ที่มีความมุ่งมั่นตั้งใจ ดูแลเอาใจใส่ ร่วมกันพัฒนา อย่างจริงจัง โดยเฉพาะการระดมทุนทรัพย์ เพื่อบูรณปฏิสังขรณ์ หรือสร้างสิ่งดึงดูดหลัก รวมทั้งสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ โดยไม่รอคอยงบประมาณจากทางราชการ เป็นการพัฒนาโดยเริ่มจากตนเอง ใช้ “หลักการพึ่งตนเอง” ก่อน แสดงให้คนอื่นเห็นจุดยืนและความตั้งใจจริง แล้วจึงค่อยๆ ประสานหาแนวร่วม/หน่วยงานอื่นๆ ที่สนใจเข้ามาช่วยเหลือดูแลเพิ่มขึ้น

- การจะพัฒนาวัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาเป็นเรื่องที่จะต้องทำความเข้าใจหรือข้อตกลงในเรื่องจุดมุ่งหมายและทิศทางในการพัฒนาระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องและเครือข่ายให้ตรงกัน วัดบางแห่งมีปัจจัย/ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่พร้อมอยู่ในตนเอง หรือมีสิ่งดึงดูดหลักอยู่แล้ว ประกอบกับการมีคุณลักษณะของการเป็นวัดที่ดี ได้แก่ ความเงียบสงบ ความร่มรื่น ความศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจัดเป็นปัจจัยเสริมที่ดี อย่างไรก็ตาม จุดมุ่งหมายในการพัฒนาของแต่ละวัดไม่เหมือนกัน วัดบางแห่งไม่มีความต้องการที่จะพัฒนาหรือมุ่งหมายให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ไม่ต้องการให้ผู้คนพลุกพล่าน บางแห่งเห็นว่าการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางพุทธศาสนาไม่ใช่ธรรมาภิบาลหรือภารกิจหลักของวัด และในบางแห่งเห็นว่า การเพิ่มปัจจัยอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวบางอย่างเกินภาระหน้าที่หรือความจำเป็น/ฐานะของสงฆ์ ด้วยเหตุนี้ การจะพัฒนาวัดแต่ละแห่งให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องมีการทำความเข้าใจและมีเครือข่ายที่เกี่ยวข้องช่วยดูแลรับผิดชอบอย่างเข้มแข็งและจริงจัง

- การพัฒนาการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน จะต้องได้รับความร่วมมืออย่างจริงจังจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นด้านการท่องเที่ยว การศึกษา สังคมและวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การปกครอง สื่อมวลชน เป็นต้น

- ยุทธศาสตร์การเชื่อมโยงเครือข่ายการท่องเที่ยว ควรส่งเสริมให้มีการศึกษาและพัฒนาองค์ความรู้ในเชิงประวัติศาสตร์ และพุทธศิลป์ การมีเส้นทางและกิจกรรมที่เชื่อมโยงกัน รวมถึงการบริหารจัดการที่จะต้องประสานความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายอย่างสม่ำเสมอ

เอกสารอ้างอิง (References)

- เจียรนัย อักษรดิษฐ์. (2545). “ชุดาตุ: บทบาทและความหมายของพระธาตุในอนุภูมิภาคอุษาคเนย์ กรณีศึกษาความเชื่อเรื่องพระธาตุที่เกิดในล้านนา” (วิทยานิพนธ์). เชียงใหม่: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- _____. (2552). **ตำนานพระเจ้าเลียบโลก: การศึกษาพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมล้านนา ภูมินามตำนาน ผู้คน**. เชียงใหม่: ธารปัญญา.
- พระใบฎีกาเสน่ห์ ญาณเมธี. (2555). “การศึกษารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคเหนือ: กระบวนการเรียนรู้สู่การสร้างสรรคเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม” (รายงานวิจัย). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่) และคณะ. (2555). “การพัฒนาารูปแบบและกระบวนการจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” (รายงานการวิจัย). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- พระมหาเสรีชน นิธิสโร (พันธ์ประโคน) และคณะ. (2556). “การจัดการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในประเทศไทย” (รายงานการวิจัย). สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระสุธีรัตนบัณฑิต (อาภากร) และ พระใบฎีกาสัญญา อภิวัฒน์ (สคประเสริฐ). (2560). “ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของไทยและอาเซียน”. **วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์**. 2 (1) : 150 – 151.
- แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม และคณะ. (2555). “รูปแบบและกระบวนการจัดการการท่องเที่ยวทางพระพุทธศาสนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: กระบวนการเปลี่ยนแปลง ‘เส้นทางบุญ สู่ เส้นทางธรรม’” (รายงานวิจัย). สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วงศ์ระวิทย์ น้อมนำทรัพย์ และ พยอม ธรรมบุตร. “แผนยุทธศาสตร์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงพุทธศาสนาอย่างยั่งยืนในจังหวัดนครปฐม”. **วารสารวิจัยสหวิทยาการไทย**. 11 (4), 49 – 56.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2527). **เมืองพะเยา**. กรุงเทพฯ : มติชน.
- _____. (2538). **ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุรพล ดำริห์กุล. (2539). **แผ่นดินล้านนา**. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.
- สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา. (2558). **เที่ยวพะเยา เมืองภูมามยาว อารยธรรมโบราณแห่งเมืองทะเลสาบกลางหุบเขา**. พิมพ์ครั้งที่ 2. พะเยา : สุทธิโรจน์ พรินต์ติ้ง.
- Thaiheritage. (15 เมษายน 2561). **จังหวัดพะเยา**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.thaiheritage.net/nation/oldcity/ phayao1.htm>